

De canon onder het mes

SCHAAMLAP OF SMEERMIDDEL?
EEN SYMPOSIUM VOOR INTIMI

Dat de canon van Nederland ook sterk leeft onder geschiedenisdocenten, was bepaald niet te zien op het door de VGN (met de EUR en de UU) belegde symposium van 10 november te Utrecht. Er waren amper zeventig mensen, merendeels intimi uit het wereldje van vakwetenschap, vakdidactiek en culturele instellingen, en maar bitter weinig leraren. Een van de inleiders, Jan-Maarten de Wit, werd zelfs aangekondigd als 'een echte leraar geschiedenis op een middelbare school'. De aanwezigen in de zaal strekten zich de halzen om dat te zien: een echte geschiedenisleraar!

Gretig prijsschieten

Aanleiding tot de bijeenkomst was de presentatie van een bundel artikelen van Maria Grever, Ed Jonker, Kees Ribbens en Siep Stuurman, *Controverses rond de canon*, artikelen die eerder in *Kleio* of het *Tijdschrift voor Geschiedenis* verschenen. Ze zijn in deze bundel nog eens voorzien van een gezamenlijk kritisch commentaar op de Canon. In oktober was de tewaterlating van het canonrapport door de commissie-Van Oostrom op een uiterst ongelukkig gekozen datum geschied (zie *Kleio-7*, 2006). Half schoolgaand Nederland genoot toen herfstvakantie, op de Randstad na dan. Aan de buitengewesten was weer eens niet gedacht. Net zo min als de canon zelf zich (volgens critici) veel gelegen had laten liggen aan de ontwikkelingen en gebeurtenissen buiten het enge schiereiland Holland. De katholieken waren nog steeds tweederangsburgers, Brabant en andere Generaliteitslanden lagen weer eens aan de achterste mem, en ook de plattelanders en de natuurwetenschappers kwamen er bekaaid van af. Vrouwen en alloctonen waren eveneens goed verstopt achter de brede ruggen van Rembrandt, Spinoza en Napoleon. Het was dus gemakkelijk prijsschieten op *Entoen.nu*, het tweedelige rapport, en dat is in de media dan ook gretig gebeurd.

Volgens prof. Piet de Rooy (*de Volkskrant*) focust de canon te veel op feiten en te weinig op samenhang en interpretatie. De Haagse oud-wethouder Pierre Heijnen (*de Volkskrant*) vreesde een houvast aan het Land van Ooit, waar juist aandacht voor mondiale integratie nodig is. Kamerlid Eerdman miste natuurlijk Pim Fortuyn heerlijk. Anderen wezen op het ontbreken van de externe invloeden op Rembrandt of op onze verlichters. Emeritus-hoogleraar H. Wesseling uitte waardering, maar hekelde het eng-nationale kader. 'En nu nog de *geschiedenis van de wereld*', luidde de openingskop van de *Volkskrant* van 17 oktober. Columnist J.A.A. van Doorn noemde in dagblad *Trouw* het prentenboek-karakter als een armoedig idee, kennelijk het resultaat van een avondje intellectueel scrabbelen. Historicus Jonathan Israel was blij met de opname van Spinoza, maar niet met de manier waarop: zijn held figureert namelijk niet als inspirator van de Europese Verlichting. Zijn collega James Kennedy mist naast zijn eigen oogappel, de roerige jaren zestig, vooral ook de geschiedenis van de gewone mensen; in Amerika zou je altijd een onbekende persoon opvoeren als symbolische drager van een breder verhaal, zo legde hij uit (*Trouw* 21 okt. 2006). Zo ging de kritiek nog even door. De NRC oordeelde overigens positiever.

Geen horizon, maar observatiepunt

En dat terwijl het rapport (106 plus 120 pagina's) *Entoen.nu* bepaald vernuftig in elkaar is gestoken. Het basisidee is, dat een Nederlands kind eerst moet beschikken over algemeen aanvaarde historische basiskennis om met anderen te delen, voordat je het in staat stelt die kennis weer te relativieren. Eerst moeten we over een gemeenschappelijk repertoire beschikken. Pas als Nederlanders zich daarvan bewust zijn, wordt het voor allochtonen ook mogelijk om te weten waar ze op moeten aansluiten, willen ze integreren in onze maatschappij. Juist autochtone Nederlanders dienen daarom niet onverschillig te staan tegenover de componenten van de eigen nationale identiteit. Zonder te vervallen in nationalistische sentimenten of enghartig erfgoedconservatisme. Het probleem is: hoe krijgen we de Nederlander weer bij de les? Over wat voor historische erfenis kunnen we het allemaal eens zijn? In deel A van *Entoen.nu* lezen we een uitgebreide verantwoording in bloemrijk Van Oostrom-Nederlands. De canon is bedoeld, zo schrijft de Utrechtse hoogleraar (veelgeprezen auteur van *Maerlants Wereld* en van *Stemmen op Schrift*) voor alle Nederlanders, als verhaal van het land dat wij gezamenlijk bewonen, niet als horizon maar als observatiepunt, niet als vehikel van nationale trots, niet als praalgraf maar als levend erfgoed. De vondst zit hem in de vijftig 'vensters' op een reeks ijkpunten in onze geschiedenis, vanaf de hunebedden uit de prehistorie tot en met de invoering van aardgas en de euro in de recente jaren. Die vijftig vensters moeten in de toekomst deel uit gaan maken van de vanzelfsprekende geestelijke bagage van elke bewuste Nederlander, en met name voor het basisonderwijs een inspirerend fundament leggen, niet als laatste wijsheid, maar als basis om op voort te bouwen, en om ze ook weer te relativieren.

Aan de wieg van de canon stond het besef dat er iets fundamenteel mis was met de historische kennis van de gemiddelde Nederlander. Ontwikkelingen in het onderwijs waren daar debet aan: steeds minder geschiedenis-contactlessuren, overwaardering van vaardigheidstraining boven kennisoverdracht, minder waardering voor algemene ontwikkeling en huiver voor eng nationalisme. Het rapport wil een inspirerend fundament aanreiken voor de lessen. Vandaar de beperking in omvang, en vandaar ook de aandacht voor de didactische vorm. Bij de aanbidding van de canon in oktober benadrukte minister Van der Hoeven overigens dat het hier niet ging om voorgeschreven kerndoelen.

De canon praktisch bruikbaar

Typerend was, dat 'de' geschiedenisleraar in het forum van de congresmiddag in Utrecht, Jan-Maarten de Wit (Liemerscollege Didam), de enige inleider was die géén gehakt maakte van de canon. Zijn opmerkingen zijn afgedrukt in *Kleio* 8/2006. Nog even kort. Het positieve

dat hij in de canon las, was vooral, dat het schoolvak geschiedenis weer aan de leraar wordt teruggegeven. 'Laat leraren kennis en ervaring over lesgeven in een vak uitwisselen. Binnen de VGN gebeurt het, en het is inspirerend. Binnen scholen is er helaas steeds minder ruimte voor!'

Het pleidooi voor meer vakinhoudelijke kennis op de docentenopleidingen was hem uit het hart gegrepen. Hij toverde uit zijn schooltas een replica van een paar Romeinse sandalen. Daarmee brengt hij in zijn lessen het gesprek op gang over de Romeinen in ons land. Het leskist-idee blijkt in de praktijk al vaker beproefd. De Wit brak ook een lans voor gerichte nascholing van vakdocenten, zeker nu in de nabije toekomst de wisselende examenthema's havo/vwo wegvallen, is er een nieuw aanbod nodig. 'Bij nascholingen kunnen docenten in onderlinge gesprekken aan de slag met de canon in de praktijk. Zo bouw je aan consensus over hoe les te geven met bijvoorbeeld een canon. Vooral voor basisschooldocenten en docenten vmbo is er bitter weinig nascholing die gericht is op historische vorming. De belangstelling daarvoor is er wel. Dat blijkt wel uit de recordtijden waarin de vmbo studiedagen van de VGN volgeboekt zijn. Via die nascholing kan dan goede aandacht voor geschiedenis binnen leergebieden nagestreefd worden. Ik wil wetenschappers en vakdidactici van harte uitnodigen om samen met docenten aan de slag te gaan en hen te ondersteunen.'

De opmerking van De Wit, dat de canon in zijn school bij de directie niet bepaald als 'relevant' discussiestuk was onthaald (onder het motto: 'wij hebben al ons eigen beleid') werd door verschillende collega's in de zaal herkend en beaamd. Het betoog van De Wit werd later geschraagd door een andere geschiedenisdocent en collega-VGN-bestuurslid, Maas van Egdom (Ashramcollege Alphen a/d Rijn) die verklaarde de canon pragmatisch te willen gaan inzetten. Er zit gewoon een aantal praktische lesteps in, waar de docent blij mee is, aldus Van Egdom.

In tegenstelling tot De Wit en Van Egdom, hanteerden de drie overige inleiders Grever, Wilschut en Frijhoff wél de gehaktmolen, soms zelfs met een schijnbaar satanisch genoegen. Angst voor staatspedagogiek zit hun hoog, hoezeer Van Oostrom in zijn rapport zich ook distantieert van de gedachte aan indoctrinatie. Het slechte voorbeeld van Frankrijk speelt wellicht mee. In dat land zijn er in 2005 enkele wetten aangenomen die voorschrijven dat geschiedenisdocenten bijvoorbeeld alleen maar in positieve zin mogen doceren over de Franse koloniale geschiedenis, speciaal over het Franse optreden in Noord-Afrika.

Sociaal smeermiddel

Maar zoiets is natuurlijk elke rechtgeaarde wetenschapper een gruwel. Prof.dr. Maria Grever (EUR) schreef daarover al een boeiend artikel in het *Tijdschrift voor*

Geschiedenis (jrg. 2006, no.2), ook opgenomen in het boekje *Controverses rond de canon*. Geen wonder dat Grever in haar requisitoir te Utrecht fel van leer trok tegen de canonisering van de Nederlandse geschiedenis. In haar TvG-artikel noemt ze een dergelijke bemoeizucht van de overheid 'de instrumentalisering van het verleden in dienst van de nationale ideologie', naar het voorbeeld van de Franse president Mitterrand die in 1989 bijvoorbeeld schaamteloos het tweede eeuwfeest van de Franse Revolutie had benut om de nationale identiteit te versterken.

Grever sprak dan ook het vermoeden uit, dat de sterk gepolariseerde sfeer in Nederland na de moord op Theo van Gogh in 2004 mede de aanleiding heeft gevormd tot de canon. Er moest toen iets aan de nationale cohesie gebeuren. Inburgering van nieuwe Nederlanders stond en staat hoog op het urgentielijstje van de overheid. De geschiedenisdocent mag het opknappen. 'Wordt het geschiedenisonderwijs niet ingezet als sociaal smeermiddel? Wordt het vak niet een soort burgerschapskunde?' Om diverse redenen is het volgens Grever illusoir te verwachten dat de canon zo'n sociaal smeermiddel zal zijn. Ten eerste is de geschiedwetenschap zelf behoorlijk gefragmentiseerd. De uitgave van het vierdelige *Plaatsen van Herinnering* is daarvan een sprekend voorbeeld: te caleidoscopisch, te weinig chronologie of onderling verband. Ten tweede is er verwarring onder geschiedwetenschappers over de vraag: wat is waarheid? Er is geen dominerende visie op wie wij Nederlanders nu eigenlijk zijn. Maar de canon suggereert dat die consensus er wel is. Volgens Grever is het verhaal achter de vijftig vensters gebaseerd op een fictie, die van tweeduizend jaar Nederland. Dat is terugprojecteren, dat is *invented tradition*.

Zij kon zich ook niet vinden in de selectiecriteria van

de canoncommissie. De eerste vrouw die in het lijstje van vijftig prijkt is Aletta Jacobs. Klik je die aan, dan word je doorverwezen naar beroemde vrouwen als Kenau Simons Hasselaar, koningin Wilhelmina en Joke Kool-Smit, en als excursietip moet je naar het poppenhuis in Heesch. Dat vindt ze kennelijk allemaal te kneuterig en te weinig doordacht. Het voorbeeld van de eerste locomotief die staat voor de industriële revolutie, maakt voor haar duidelijk: in plaats van de wijdere blik die de vensterconstructie beoogt, ligt het tegengestelde effect op de loer, met als gevaar een herhaling van het slechte voorbeeld, het examenonderwerp 'Met de loep op Lancashire'.

De vrijheid die het rapport-De Rooij de docent beloofde, dreigt met de introductie van deze canon weer te worden afgepakt, aldus Grever. 'Het risico is dat de interpretatie van het verleden verengd wordt tot één perspectief. Dat is niet alleen onwenselijk vanuit democratisch oogpunt, het vermindert ook de betrouwbaarheid van ons vak. Het resultaat is een versteende geschiedenis in plaats van een levende.'

Schaamlap

Arie Wilschut was het hiermee eens. In *NRC Handelsblad* (22 okt.) had de Amsterdamse vakdidacticus al benadrukt: 'Het wordt weer stampwerk!' Hij was allerminst ingenomen met de canon. 'Deze boekjes zijn een schaamlap! Het vak dreigt te worden gemarginaliseerd en dit boekje zal daar absoluut niet tegen helpen.' Volgens hem is de canon inconsequent. Sommige items zijn opgehangen aan personen zoals Willibrord, andere weer niet. Die keuzes heeft de canoncommissie nergens verantwoord. Het zijn losse dingen. Leerlingen zullen ze wel knal van buiten leren, maar er geen systeem in zien. De wat- en de hoe-vraag worden door elkaar gehaald. Je moet goede didactiek niet verwarren met lesinhoud. In feite geeft dit canonrapport een rammelend didactisch model. Voortdurend zie je ze dan weer uit het ene, dan weer uit het andere vaatje tappen.

Wilschut deed nogal lacherig over het affiche met de vijftig iconen. Welk systeem zat daar nu weer in?, luidde zijn bedenking. 'Ik lees dertien persoonsnamen. Die doen vermoeden dat die de belangrijkste dertien uit onze geschiedenis zijn. Had dat dan vijftig keer gedaan! Dat is niet gebeurd. De ene persoon is van zichzelf belangrijk, de andere, zoals Eise Eisinga, alleen om didactische redenen geplaatst. Om diezelfde reden had Spinoza er niet in moeten staan!' Hij uitte verder kritiek op de ongelijksoortige en onevenwichtige aantallen koppelingen aan websites. De prehistorie geeft maar één verwijzing, de zeventiende eeuw echter een stuk of dertien. De slingerbeweging die de geschiedenis op het blauwe affiche van de canoncommissie maakt, is volgens Wilschut geen geschikt leerinstrument. Het geeft vijftig goudgerande dingen die je maar uit je hoofd moet leren.

FOKKE & SUKKE PROBEREN EEN COOLE BIJNAAM VOOR HEM TE VERZINNEN

EN NOU SLOEG IK
OOK NOG OP MIJN
DUIM... WÈÈH!!

WAT EEN
RAMPJAAR,
BROEDER!

RGYT

'Ik mis onder meer het historisch denken, de oorzaak-gevolgrelaties, de rol van toevalsfactoren etcetera. Neem de Beeldenstorm, die wordt gevolgd door Willem van Oranje. Maar wat is het onderlinge verband? Waar kwam die Alva, waar kwamen die Geuzen plotseling vandaan?' Wilschut toonde zich ook erg ontevreden over het slordige gebruik van het historische verhaal. Daarover had hij in het handboek *Geschiedenisdidactiek* behartigenswaardige dingen geschreven. In de canon trof hij echter dorre, saaie tekstjes aan, met de Franse slag geschreven. Een pabo-leraar op zoek naar een boeiend verhaal over Michiel de Ruyter, zoekt vergeefs. Soortgelijke kritiek had hij op het gekozen beeldmateriaal.

Arie Wilschut deed die middag in Utrecht af en toe denken aan een gediplomeerde, goedbeklante keurslager die vernomen heeft dat er zich een geduchte concurrent in zijn straatje wil gaan vestigen. Dat die betere koopwaar kan leveren is voor hem zeer de vraag. Wilschut is het brein achter de tien tijdvakken van de commissie-De Rooy. 'De goede aanpak voor geschiedenisonderwijs bestaat al,' benadrukte hij dan ook in het NRC-interview. 'De tijdvakindeling pretendeert geen canon te zijn, maar een tijdkader waarmee leerlingen de weg kunnen vinden in de geschiedenis. De concrete voorbeelden – personen, verhalen – mogen de leraren zélf uitkiezen.'

Kees Bogaerts, een van de gestaalde kaders van de geschiedenisdidactiek in Nederland, die ook in de zaal zat, vertrouwde mij later toe: 'De gevoeligheden van al die beginselvaste vertogen gaan aan de schoolpraktijk voorbij. Wat docenten wél hard raakt: de opgedrongen samenwerkingsverbanden, de tijds- en organisatie-druk, de afgenomen waardering en erkenning voor de inhoudelijke kern van het leraarschap - niet alleen in de samenleving, maar ook in de schoolorganisatie en het beroepsbeeld van veel onderwijsgevendenden zelf. Al die heel reële verschijnselen beperken de invloedssfeer van veel aspecten van de canon zoals die door de sprekers van het symposium werden geëtaleerd. Bij de keurslagers van deze middag, die zich stuk voor stuk lieten leiden door hun eigen kwaliteitsbeeld, bleef deze paradox nogal buiten beeld.'

Praatcanon

Willem Frijhoff (VU) schaarde zich in het corps van critici. Dat feit mag op zich al opmerkelijk worden genoemd. Frijhoff is een van onze toonaangevende cultuurhistorici en geniet veel aanzien als vice-voorzitter van de Koninklijke Nederlandse Academie van wetenschappen (KNAW) waarvan het presidentschap vervuld wordt door Frits van Oostrom! De commissie mocht dan wel trots zijn op haar werk, aldus Frijhoff, en is slim genoeg geweest om haar conclusies niet als dwingend bevel, maar als praatcanon aan te bieden. Al lezende herkende Frijhoff juist een irritant regenteske toon van mensen die het allemaal al weten, de canon van de negentiende-eeuwse natiestaat van de liberale, academisch gevormde bourgeoisie met protestantse achtergrond: hollandocentrisch, burgerlijk, stedelijk, esthetiserend en belerend. De canon suggereert nationale eenheid in plaats van uit de wisselwerking tussen leiders en volk.

Geschiedenis mag geen overheidsvoorschrift zijn. De vak-historicus accepteert geen van hogerhand vastgestelde waarheid, want hij weet dat het altijd gaat om maar één van de mogelijke lezingen van de geschiedenis.

Wat moeten we met zo'n canon?, vroeg Frijhoff zich af. Docenten zijn wellicht blij met het houvast, maar waartoe dient dat houvast? De toekomst zal er anders uit zien dan het verleden, of je wilt of niet, we zullen veel meer over de nationale grenzen heen kijken. Neem religie. Dat aspect van onze geschiedenis is in de canon verengd tot institutionele geschiedenis van kerkgenootschappen. Nu religie evenwel langs een achterdeur onze samenleving weer binnenkomt, geeft de canon daar geen handvat voor. Neem de globalisering, of de Europese eenwording. Handreikingen daartoe mist Frijhoff in de canon. Het is nu te zeer een momentopname. 'De canon zou moeten worden gedacht vanuit een heel ander perspectief, namelijk hoe de huidige en komende bevolking van Nederland de historische wording ervan zou moeten internaliseren.' Hoe bereikt de canon zijn doel voor een ander publiek dan de witte, oud-Nederlandse bevolking? Frijhoff: 'Ik heb wel eens uitgeroepen dat nationale integratie geslaagd is zo gauw een Turkse of Marokkaanse immigrant of diens nazaat Willem van Oranje als de stichter van zijn vaderland ziet. Is dat ook niet het doel van de canon?'

Brugfunctie

Na zoveel verbaal geweld was de zaal benieuwd naar het weerwoord van de canoncommissie. Helaas had de aangekondigde commissievoorzitter Frits van Oostrom moeten afzeggen wegens AKO-verplichtingen. Het lot wees dus commissielid Susan Legêne (Tropeninstituut en parttime hoogleraar Cultuurgeschiedenis van Nederland aan de UVA) aan om de verdediging te voeren.

De canon geeft slechts de stand weer van het huidige debat, zo benadrukte Legêne. De canon is bestemd voor basisonderwijs en onderbouw, en kan lokaal ingevuld

worden. De vijftig vensters zijn mogelijke onderwerpen, ze zijn bedoeld om te motiveren. Nadruk ligt ook op het bruggetje dat de canon vormt van groep 8 naar het voortgezet onderwijs. De doelgroep bestaat uit leerkrachten en culturele instellingen, en de vensters bieden een gestructureerde experimenteeruimte met inschakeling van nieuwe media. We hebben met de commissie gekozen voor een tableau in een transparante vorm. Dat de vijftig onderwerpen goudgerand worden genoemd, betekent niet dat we een zonovergoten versie van de Nederlandse geschiedenis wilden presenteren. Die wilden we beslist niet mooier maken dan zij is, aldus Legêne. Dat de commissie gangbare termen als 'politieacties' heeft gebruikt in plaats van het politiek correcte 'koloniale oorlogen' heeft te maken met het feit dat zo'n term nu eenmaal gemunt is. Kort samengevat stelde zij dat deze canon in ieder geval niet als rigide instrument door de commissie is bedoeld. Ook geen leerplan of curriculum, maar een crossmediaal platform met vijftig items. Zeker niet alleen bedoeld voor het geschiedenisonderwijs, maar juist ook voor kunstonderwijs in bredere zin en als hefboom voor de museale wereld, die staat te popelen om aansluiting bij het onderwijs te zoeken. Net als de erfgoedinstellingen.

Commissielid Frans Groot (Hogeschool Rotterdam) viel haar bij: 'Voor staatspedagogiek zijn we niet zo bang. De minister benadrukt dat het juist het beleid is om de scholen meer ruimte te geven. Onze brugfunctie is juist niet om een dictaat te geven, maar om het veld te motiveren tot onderlinge afspraken over wat inhoudelijk van belang is.' De -inmiddels ontbonden- commissie hoopt ook zeker op discussie en is van mening dat uitkomsten hiervan het komend voorjaar nog in de eindversie van het canonrapport verwerkt zullen worden.

Discussie

In de discussie deden diverse sprekers uit de zaal de statements van de inleiders nog eens dunnetjes over. Joke van der Leeuw (Euroclio) stelde de vraag waarom de commissie na de aanbidding van het rapport de taak had neergelegd; wie moet dan nu het debat in Nederland gaan leiden? De overheid zelf? Susan Legêne gaf aan dat de commissie dit probleem had ingezien en door wil gaan met haar werk. Onbezoldigd weliswaar, maar de commissie achtte zich nog steeds verantwoordelijk voor het verloop van het debat. De commissieleden rennen zich dan ook rot van bijeenkomst naar bijeenkomst.

Toen gebeurde er iets onverwachts. De heer Offerein, ambtenaar op het ministerie belast met het voortgezet onderwijs, stond op en hield de zaal het volgende voor: De keuze voor een afzonderlijk schoolvak geschiedenis, dan wel een leergebied mens en maatschappij, daar bent u zelf bij. Gebruik de medezeggenschapsraad. Meng u in het debat op uw eigen school. Het zijn de scholen die

de keuzes maken, aldus Offerein. Bovendien komen er in 2007 meer lessen geschiedenis in de bovenbouw. Hij voegde eraan toe: 'U kunt als docentencorps, als professionals, wel degelijk uw schoolbeleid beïnvloeden!' Hoongelach was zijn deel. Leven ambtenaren soms op een andere planeet? Elise Storck (Iclon) merkte op: 'Ik kom veel op scholen en spreek veel geschiedenisdocenten. Die zeggen: wij hebben helemaal de tijd en de ruimte niet om ook maar iets in te brengen tegen de plannen van onze schoolleiding.' Mens en maatschappij rukt overal op, en als individuele docent sta je dan met lege handen.

Tot slot

Die laatste opmerkingen konden op meer instemming rekenen dan de peptalk van de heer Offerein. Over één ding waren zaal, inleiders en commissieleden het roerend eens. Vakonbekwaam lesgeven rukt op, en dat is zorgelijk. Het schoolvak geschiedenis wordt met de ondergang bedreigd. Wilschut: 'Momenteel is het heel vaag opgenomen in een leergebied 'kennis van jezelf en de wereld' (basisonderwijs) of 'mens en maatschappij' (voortgezet onderwijs). Daardoor wordt het vak op steeds meer scholen afgeschaft. Geschiedenisonderwijs op pabo's is tot een onverantwoord minimum afgebroken.'

Arie heeft gelijk. Op mijn eigen school overhandigde de directie mij onlangs de beide door het ministerie toegezonden canonboekjes met de boodschap: 'we komen er toch niet aan toe om dat in het weekend te lezen, maar misschien vind jij het wel interessant, Jan.' Het duurde even voor ik de portee van die boodschap begreep. Er valt door de geschiedeniscollega's nog een hoop ontwikkelingswerk te verrichten onder de leden van de schoolleiding. Hetzelfde geldt voor het werk dat de opvolger van Van Oostroms zo vlot ontbonden commissie zullen moeten doen onder de Vereniging van Schoolleiders!

FOKKE & SUKKE ZIEN HET GEZINSLEVEN INDIVIDUALISEREN

20. DUS MENEER
WIL EEN EIGEN
GANZENBORD OP
ZIJN KAMER?

